

vživa turška vlada od nekterih evropskih vlad. Kako dolgo nek se bo trpel še tak divji stan turških prebivavcev?

Natoroznanske stvari.

0 vtrinkih.

Spisal Ogrinc Viljem.
(Konec.)

§. 3. Ali kaj so pa vendar vtrinki? Le ta odgovor še nam ostane.

Vtrinki so trupla svetá, kakor zemlja, ali solnce ali luna; tekajo okrog solnca, na poti srečajo zemljo, in ker jih zemlja vleče na-se, zatoraj na-njo padajo. Gotovo ni nemogoče misliti si med velicimi tudi majhne trupla (zakaj tudi so take), kterih pa drugače viditi ne moremo.

A. Newton (izrekuj: Njutn) stavi te-le pravila:

I. vtrinki so kozmične trupla;

II. stalne trupla naše sestave (in v elipsah tekajo okrog solnca);

III. pot in hitrost sta si skor pri vseh vtrinkih enaka;

IV. so v goščavi (Schwarm oder Strom), ki ima podobo kroga (Ring), in ki je 5—10 milijonov milj širok ali debel, zakaj zemlja, ktera v enem dnevu precej 2 milijona milj preteče, porabi več dni (3—4), da pride skozi goščave.

Cela goščava avgusta mesca (8.—12.) obstoji morda iz 300 bilijonov trupel.

Vtrinki ugasnejo in se razgubé v drobce prej kakor pridejo na zemljo, in nam svetijo le visoko nad zemljo. V naših krajih je obilnost vtrinkov v enaki uri več noči enaka, to je, če je vtrinkov bilo 9. avgusta mesca od 9.—10. u. največ, jih bode tudi 10. in 11. o ravno tisti uri.

§. 4. E. Herrick v New-Haven (izrekuj: Njuhävñ) v Ameriki pravi, da 2 milijona vtrinkov pade vsaki dan (24 ur) v celem ozračji. Vtrinki, „ognjene kepe“ (Feuerkugel) in vtrnjaki so enake kozmične narave in postanejo goreči zato, ker iz silne mrzlobe po zadržkih, ki jih imajo premagati v teku, prav hitro, skoro v trenutku, pridejo v ozračje naše zemlje. Ker je hitrost vtrinkov tako silna, je prav vrjetno, da po ozračji razraste vtrinkom gorkota in svitloba, da vtrink odpodí zrak na vse strani, in ker z vso hitrostjo zrak skupaj plane, da nastane hrup, in ne, ker se trupla drobé. Truplo postane pa goreče-tekoče, zrak na-nj tepe in se na-nj opira in ustanoví skorjo. Če vtrinek daljno ozračje počasi preteče, ne zgorí vès, ampak razpoči in prihaja vroč na zemljo (te trupla imenujemo „vtrnjake“). Večina vtrinkov pa hitro teka, zgolj zgorí, in to so „vtrinki“.

Število vtrnjakov, ki v enem letu padajo, to je skoraj gotovo 10.000, vendar najdemo samo 2 ali 3. Videzna manjša hitrost vtrnjakov je pa le odtod, ker so večidel tudi dalje od nas, kakor vtrinki.

§. 5. a) Hitrost vtrinkov itd. je $4\frac{1}{2}$ do 9 milj v eni sek. (zemljina je le malo večja od 4 milje v 1 sek.) Vendar so nekteri tudi le $3\frac{1}{2}$ milje, nekteri pa $11\frac{1}{2}$ do $23\frac{3}{4}$ milj pretekli v 1 s. Ta hitrost res očitno kaže, da so vtrinki itd. kozmične trupla.

b) Ognjene kepe tekajo bolj počasi; to se vidi iz tega, ker so se nektre le do 18 čevljev globoko vdrle v mehko zemljo. Tako se je v Ensisheim-u na Elzaskem 276 liber težak kamen 1492. leta 7. dan novembra mesca vdrl le 3 čevlje globoko; tisti v Castro villari v Abrucih 9. februarja 1583. leta 6 čevljev, in

samo tisti pri Hradšinu na Hrvaškem 26. dan maja leta 1751 18 čevljev globoko.

c) Slavni Olbers (1758—1840) stavi največo visokost le na malo več od 30 milj. Heis pa je izrajtal, da je veliki vtrinek 10. dné julija 1837 62 milj bil oddaljen od zemlje, ko je jel svetiti, in 42 m. takrat, ko je ugasnil.

d) Gledé na barvo jih je med opazovanih 4000 (v 9 letih) bilo $\frac{2}{3}$ belih, $\frac{1}{7}$ rumenih, $\frac{1}{17}$ rudečkastorumenih, in le $\frac{1}{37}$ zelenih. Pa tudi razno svetijo: nekteri so svitleji kot najsvitleje zvezde, nekteri pa se vidijo le skozi dalekovide. Veliko vtrinkov je tudi „repatih“ (kakor na pr. „repate zvezde“), pri družih pa teče samo truplo.

§. 6. Kadar vtrinki padajo v dôbah (Strom), moremo jih vsaj 13—15 v vsaki uri gledati; druge dni pa 4—5 v 1 u. Sicer pa v srednji meri največ junija mesca, avgusta in novembra (5—6 vtrinkov); najmanj aprila mesca (2—3).

Dôbe so pa te-le:

1.—3. januarja (?) to pa še ni prav gotovo,

18.—20. aprila (?) „ „ „ „

26. maja (?) „ „ „ „

20.—30. julija (?)

2.—5. avgusta

8.—12. „ goščava (Strom) sv. Lovrenca.

19.—27. oktobra

12.—14. novembra

9.—12. decembra.

Mesto pa, z kterega se vtrinki vtrinajo, imenujejo: „Radiationspunkt“.

§. 7. Kemično preiskovani vtrinki imajo med 100 delov cele snove, 96 delov železa (samo eden le 2 dela). Skoraj vsi (le eden ne) imajo tenko, črno, svetlečo in žilavo skorjo.

Prvine, iz kterih so, te so: kislec (Sauerstoff), žveplo, fosfor, ogele (Kohlenstoff), kremen (Kiesel), alumin, magnezium, calcium itd.; vseh je 18.

§. 8. Nekdanji modrijani so mislili, da vtrinki sapa naznanjajo, posebno kadar jih je padalo mnogo.

a) Tako pravi Plini: „kadar se vidi veliko vtrinkov, naznanjujejo, od kodar jamejo svetiti, sape ali viharje iz tistih krajev.“¹⁾

b) Seneka pravi: „pot padečih kamnov kaže na sapa, in sicer iz svekraja, od kodar se je utrgal vtrinek.“²⁾

c) Poznejši Polician pa piše: „tudi kaže vtrinek, kakošno je nebo, kadar pade z jasnega zraka, in naznanuje hudega SZ.“³⁾

d) Tudi sedaj biva na Francozkem prerok z imenom Coulvier-Gravier, ki pravi, da more po opazovanih vtrinkih naznanovati spremembe v ozračji. Kadar podajo počasi in mirno, pravi, da takrat so znamenja mirnosti v najvišem ozračji itd.

Vendar se sploh vé dandanes prav dobro, da veči del vtrinkov prihaja le z krajev, kjer ne vleče nikoli sapa.

Šolske stvari.

Gimnazija goriška.

Učiteljev je 17, učencev: Slovencev 234, Furlanov 96, Talijanov 54, Nemcev 40, vkup 424 (lani 381); študentskeje je vživalo 40 učencev s 3817 gold. 77 kr., uč-

¹⁾ „Si volutare plures stellae videbantur, quo feruntur albescentes, ventos ex his partibus nunciabunt.“ Hist. Nat. XVIII. c. 35.

²⁾ „Ventum significat stellarum decurrentium lapsus et quidem ab ea parte, qua erumpit.“ Nat. Quaest. l. t. c. 14.

³⁾ „Annotat et coeli faciem, num stella sereno aethere lapsa caetat, rapidi prenuntia cauri.“

nina je znesla 1054 gold., vpisnina pa od 87 učencev 182 gold. 7 kr.

Kar se tiče učiteljev in njihove narodnosti, letnik o tem molči; pa kar za nas ni dosegljivo, dosegljivo je domačim ljudem. Kakor nam kaže število učencev, Slovencev je več od polovice vseh skupaj; po takem razmerju tedaj ni krivica, ako se tudi gledé učiteljev zahteva enaka razmera. Domači ljudje tedaj vedó, ali je temu računu zadovoljeno. — Kar se pa tiče delitve v Furlane in Lahe, to je po starem unem načelu „divide et impera“, ker „Allgem. Zeitg.“ dokazala je že leta 1859, da je tržaška zemlja „nemška“, ker stanovnici niso večidel Lahi ali Talijani, ampak so „Slovani“ — ergo je zemlja „nemška“! — Gosp. J. Pajk, suplent, edini uči slovenščino 19 ur na teden. Veliko breme na ene rame! — Učnina kaže, da mladina mora biti prav siromašna. — Zavoljo pisave imen obširneje smo govorili, ko je bil govor o ljubljanski gimnazii; v Gorici še je teže zadovoljiti zahtevam, ker se trije jeziki rabijo, to je, dva domača jezika in uradni. Vendar bi se po doslednji pisavi veliko več moglo dognati, kakor se vidi danes; res babilonska je v tem zmešnjava! Poslednji bi že čas bil, da se enkrat slovó dá stari neumni pisavi v imenih na ič; še zmiraj v letniku nahajamo — ig sèm ter tjè ich, na pr.: Bosig (ali je to za Božjo voljo morebiti Božič?), Blasig (Blažič?), Maurovich, Fornasari, Bombig, Vitrich, Gabrielcig (Gabrielčič?), Jacopig (Jakopič?), Tonzig (Tončič?). Kdo bi v pošasti pisave Crusiz (VIII. r.) iskal pravo ime: Krušič? Nemške pisave, kakor: Schuschek res smo navajeni namesti Žužek. Po takem ni čuda, da isto ime nahajamo raznovrstno natisnjeno, na pr.: Pittamitz (IV.) in Pitamic (II.), Pauletiz in Pauletič (menda še bolje bi bilo Pavletič), Tomsig in Tomšič; Krainz in Krajnc (menda Kranjc?); pri imenu Pocar neznamo, ali bi ga človek bral po laški ali po slovenski (menda bo Pokar?).

Pregledavši tako službeni del z velikim veseljem omenjamo še sestavek stoječi na čelu letnikovem; najmlajši učitelj vrli g. J. Pajk napisal je prav zanimivih misel „o slovenskih narodnih pesmih“. Časi uni so, hvala Bogu, pretekli, ko so prijatli slovenščine v tujem jeziku omenjevali narodne reči; toraj vsak letnik z veseljem gledamo, v katerem vidimo, da se mladini kaže, da se naš jezik ne stavi več pod klop. — Sestavek je precej obširen — ima 38 strani drobnega tiska — ter spričuje, koliko je od leta 1850 napredovala narodna omika naših učiteljskih sil. Morebiti bomo v prihodnje imeli priložnost o tem sestavku pregovoriti še dalje kakošno besedico.

Šole v Beljaku.

J. P. — Slovenski časopisi skoraj vse programe in „jahresberichte“ po Slovenii na kritično rešeto devajo; al za beljaški letnik ni jim mar, češ, Beljak je že tako vès nemšk in zgubljen za nas. Al to ni res; saj letnik beljaški kaže, da ima več ko polovico učencev slovenskega rodú. Ne vem, zakaj število slovenskih in nemških učencev ni natanko naznamovano v letniku, ker bilo je v njem prostora dovolj za druge reči. Najdeš namreč v njem kratek rastlinoslovsk načrt okolice beljaške, kjer pisatelj našteva rastline, ki rastejo krog Beljaka; tem sledijo strupene zeliša, katerim pridaja tudi slovenske imena, ki so mu znane; al skor bele vrane so! Li ni mogel pisatelj za vse v letniku imenovane rastline dobiti slovenskih imen? Al začetek je storjen, in to je že veliko; le tako naprej! Iz predala: „šolske naznanila“ zveš, da je šest učiteljev, ki učijo prvo realko in celo normalko; za dekliško šolo so štiri učiteljce, ki jim pomagata mestna kaplana; vodja in katehet je častiti gosp. Anton Pušl.

V realnem razredu je bilo 19 učencev, v normalki 263; deklet bilo je 242. Slovensko se je učilo v dveh razredih, v prvem oddelku učil je gosp. učitelj Friderik Solc, v drugem gosp. dr. Valentin Nemeč. Dečki, ki so se pridno slovensko učili, dobili so posebej lepe darila, pri skušnji med njimi so tudi Nemci. To je pravo, da se tudi nemški otroci marljivo učijo jezika svojih sosedov Slovencev. Za dekleta menda ni treba slovenščine? — saj ni povedano, da bi se je bile učile, da siravno niso vse skozi Nemkinje! Naredba, da se morajo slovenski otroci učiti slovensko, je prav koristna in zeló zeló potrebna, ker šola beljaška ni samo za Beljaščane Nemce, temuč je tudi za sosedne Slovence, koroške in kranjske, katerih je več memo Beljaščanjev. Dokler ne bodo sami Nemci v Beljak v šolo hodili, sme Slovenec terjati, da se njegovi otroci tudi v Beljaku slovenski učé. Tako veleva ravnopravnost. Da pa bodo sami Nemci v beljaško šolo hodili, se ne bode še jutri zgodilo, kajti pol ure hoda od Beljaka začnó se slovenske vasí, ki bi jih imeli poprej ponemčiti, kar se menda tudi jutri še ne bode zgodilo. Iz tega slehern lahko posname, da je beljaška šola paritetična, da pa se za slovenščine presneto malo stori. Ker pa v prejšnjih letih še tega ni bilo, je že ta začetek hvale vreden. Da se zopet k letniku vrnemo, omenim le še, da je pisava slovenskih imen zeló pomanjkljiva; križem se piše enkrat Ferčei, drugikrat Fertšcei, sploh pa Pogatschnig, Paulitsch, Rippitsch itd. Da je učenec le iz Beljaka doma, onda je že Nemeč in imé se mora pisati nemško, da se še tako slovensko glasi. Da bi si pač vsi učeniki dobro utisnili v spomin, kar so „Novice“ o tem že povedale, in naj bi sami ne popravljali, to je, pačili pisave slovenskih imen! Polagoma bode vodstvo gotovo te neprilike odpravilo in po lepem izgledu drugih slovenskih letnikov nemške imena pisalo nemško, slovenske po slovensko po pravilu: „vsakemu svoje“. — Konečno si ne morem kaj, da ne bi imenoval moža, rojenega Gorenca, ki je ravno tako unet za cerkev kakor za šolo, ki je oče ubogim, tolažnik žalostnim, z eno besedo: mož, ktereга vsak poštenjak mora spoštovati, in ta vrli mož je okrajni šolski ogleda in kupec beljaški Franc Ser. Interberger. On ima veliko veliko zaslug za cerkev, za šolo, sploh za vse dobre naprave; zraven tega pa ni pozabil, da se v njegovih žilah pretaka slovenska krv. Zato se ni potujčil, ostal je Slovenec stare korenine, pošten, pobožen, blagodaren mož. Bog ga naj še dolgo ohrani! Ne nikdar ne zabi, kot šolski ogleda paziti, da se njegov materni jezik zmirom spoštuje.

Slovstvene stvari.

Poziv.

Vrednik „Ost und West-a“ v poslednjem listu svojega časnika naznanuje, da ga od oktobra naprej ne more več izdajati, ako se ne udeleži več naročnikov kakor dosihmal. To bi bila velika velika škoda tudi za nas Slovence. Ta list je že dozdej vsakemu, ki nemški ume, mnogo zatega blaga odkril, ki je ležalo dosihmal neznano v narodih slovanskih; ta list je edini na Dunaji, ki pravice avstrijskih Slovanov krepko zagovarja; ž njim nam zamrje zastopnik naš v glavnem mestu cesarstva našega.

Zatorej pomagajmo vsi, katerim je mar, da nam slovanski organ na Dunaji ne izgine! Kdor nezmore naročnine (5 gold. 20 kr.) za pol leta, naj se naroči za četrt leta z 2 gold. 60 kr. Ker že 30. dan t. m. bode vredništvo naznanilo, ali je „Ost und West“ dosti nove podpore dobil, zato je treba, nemudoma storiti, kar kdo meni storiti. Saj do 28. t. m. bi morale že vse na-